

بررسی و تحلیل مذاکرات اولین دوره مجلس شورای ملی در لغو تیولداری

عباس نوروزی^۱

استادیار آموزشی مرکز آموزش عالی امام خمینی (ره)، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران. anoroz66@yahoo.com

دریافت: اسفند ۱۳۹۹ و پذیرش: تیر ۱۴۰۰

چکیده

بخش قابل توجهی از اراضی خالصه (اراضی از آن دولت) در آستانه انقلاب مشروطه و تشکیل نهاد قانون گذاری مجلس در کشور به صورت تیول مورد بهره برداری قرار می گرفت. یکی از مهم ترین مصوبات دوره اول مجلس شورای ملی لغو تیولداری بود. هدف این مقاله بررسی مشروح مذاکرات صورت گرفته در دوره اول مجلس شورای ملی، در خصوص لغو تیولداری است. این مطالعه به روش کتابخانه‌ای و اسنادی و مبتنی بر مشروح مذاکرات مجلس ملی صورت گرفته است. نتایج بررسی نشان می دهد که مهم ترین انگیزه تصویب این مصوبه از سوی مجلس، بهبود وضع مالی دولت از طریق کاهش مواجب تیولداران و همچنین افزایش درآمد دولت از محل تیولات برگشتی است. علاوه بر این، نتایج نشان داد که مجلس در تصویب این قانون اتفاق نظر داشت. به عبارت دیگر، علی‌رغم این که ملاکین یکی از شش طبقه نمایندگان دوره اول مجلس شورای ملی را تشکیل می دادند، اما، هیچ مخالفت آشکاری در بازگرداندن تیولات از سوی نمایندگان ابراز نشد و فقط در پنج جلسه سخنانی از نمایندگان در این موضوع ابراز شد. همچنین، حداقل پانزده درصد از نمایندگان در موضوع لغو تیولداری مشارکت داشتند. علاوه بر این، مهم ترین امتیاز لغو تیولداری که از سوی نمایندگان مورد تأکید قرار گرفت را باید افزایش درآمد دولت دانست.

واژه‌های کلیدی: لغو تیولداری، مجلس شورای ملی، دوره اول

^۱ - آدرس نویسنده مسئول: مرکز آموزش عالی امام خمینی (ره)، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران.

قابل ذکر است که دوره اول مجلس شورای ملی در تاریخ ۵ شوال ۱۳۲۴ ه. ق. (۳۰ آبان ۱۲۸۵ ه. خ؛ و ۲۲ نوامبر ۱۹۰۶) میلادی، گشایش یافت. اولین دوره قانون‌گذاری در ایران در بیست و سوم جمادی‌الاولی ۱۳۲۶ ه. ق. (دوم تیر ۱۲۸۷ ه. خ؛ و ۲۳ ژوئن ۱۹۰۸) به پایان می‌رسد. گفتنی است که مشروح مذاکرات ۲۸۶ جلسه از این دوره که آخرین آن بیستم جمادی‌الاولی ۱۳۲۶ بوده است در سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی موجود است و از مذاکرات بین بیستم تا بیست و سوم جمادی‌الاولی اثری یافت نشد (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی www.ical.ir).

تعریف و اهمیت تیول

از تیول تعاریف مختلفی توسط صاحب‌نظران ارائه شده است. نایب‌پور (۱۳۸۹) به نقل از پطروشفسکی، ضمن تأکید بر این نکته که تیول یکی از نهادهای اجتماعی است که متناسب با اهمیت آن مورد بررسی قرار نگرفته است، تیول را قطعه زمینی می‌داند که تیولدار بخشی از عایدات یا مالیات آن را به‌عنوان موجب به خود اختصاص می‌دهد. همچنین، لمتون (۱۳۶۲) در تعریف تیول می‌گوید: "تیول از اصطلاحات دوره ایلخانان قاجار است و مقصود از آن واگذاری درآمد و هزینه ناحیه معینی است از طرف پادشاه به اشخاص در اثر ابراز لیاقت یا به ازای موجب و حقوق سالیانه". بنا بر تعریفی دیگر، تیول عبارت است از آنچه که از دهات و مزارعات به کسی از اهل خدمت یا اهل دعا واگذارند، به طوری که مطالبه مالی دیوان از او نشود (فروغ اصفهانی، ۱۳۷۸). شاهدی (۱۳۷۶) ضمن اشاره به این‌که در غالب موارد تیول و سیورغال مترادف هم به کار می‌روند، تیول را این‌گونه تعریف می‌کند: "واگذاری املاک فوق [خالصه] از سوی حکومت مرکزی به افراد لشکری و دیوانی و خاندان شاهی و ... به‌جای موجب بود و اغلب تا پایان عمر در اختیار آنان قرار می‌گرفت". وی وجه تمایز ظریف سیورغال با تیول را در این نکته می‌داند که در سیورغال املاک خالصه به‌صورت هبه و بخشش از

بیش از یکصد سال از انقلاب مشروطه و تشکیل نهاد مجلس در ایران می‌گذرد. در طول این سال‌ها و از نخستین دوره مجلس شورای ملی در سال ۱۲۸۵ هجری خورشیدی، مجلس با مصوبات خود منشأ آثار گوناگون در کشور بوده است. از جمله مهم‌ترین تصمیمات متخذه در اولین دوره قانون‌گذاری در ایران باید از لغو تیولداری نام برده شود. اتفاقی که به‌عنوان یک رویداد مهم در نظام زمین‌داری کشور قلمداد می‌شود. درجه اهمیت این موضوع تا به آنجا است که در غالب منابع درسی معطوف به تحولات زمین‌داری در ایران، به لغو تیولداری به‌عنوان یک واقعه مهم و قابل ذکر اشاره و از آن نام برده شده است. در این مقاله که به شیوه کتابخانه‌ای و مبتنی بر مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی در اولین دوره قانون‌گذاری تهیه شده است، سعی گردیده که به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- ۱- چه سهمی از نمایندگان مجلس به اظهارنظر (مشارکت) در موضوع موردنظر پرداختند؟
- ۲- خاستگاه ایده لغو تیولداری دولت بوده است و یا مجلس؟
- ۳- نمایندگان مجلس بر چه نکاتی به‌عنوان نقاط قوت و همچنین ضعف لغو تیولداری تأکید داشتند؟

اولین دوره قانون‌گذاری در ایران

به گفته عاقلی (۱۳۸۵) انتخابات نخستین دوره مجلس شورای ملی به‌صورت طبقاتی انجام گرفت و برای این منظور مردم به شش طبقه تقسیم‌شده و برای هر طبقه تعدادی نماینده تعیین کرده بودند. این طبقات عبارت بودند از: ۱- شاهزادگان، ۲- اعیان و اشراف، ۳- علماء و طلاب علوم دینی، ۴- تجار، ۵- اصناف و ۶- ملاکین و فلاحین. صدر روحانی (۱۳۸۶)، عده نمایندگان دوره اول مجلس شورای ملی را ۱۲۰ نفر ذکر می‌کند که نیمی از آن‌ها از تهران بودند تا با توجه به بعد مسافت، مجلس که مورد خواست عمومی بود، زودتر منعقدشده و نمایندگان زمام امور کشور را در دست بگیرند.

پرداختن به فلاح و ترک غارت‌گری و صحرانشینی مورد انتظار بود. ۵- واگذاری تیول در موارد خاص. مثل تأمین غله و علیق بیوتات سلطنتی در تهران از محل تیولات سمنان و ناحیه خوار و اردوان.

به نظر می‌رسد که تیولداری در ایران تا قبل از انقلاب مشروطه دارای گسترش و اهمیت بوده است. در این زمینه پطروشفسکی به صدور فرمانی از شاه‌عباس به سال ۱۰۵۶ هجری قمری اشاره می‌کند که به‌موجب آن مبلغ ۶۴ تومان و پنج هزار دینار از درآمدهای مالیاتی محله‌ای در آذربایجان به تیول فردی به نام عباسقلی سلطان واگذار گردیده است (نایب پور، ۱۳۸۹). گستره اراضی تیول در آستانه انقلاب مشروطه را می‌توان از نوشته‌های لمتون دریافت. وی (۱۳۶۲) در این مورد ضمن اشاره به مشکل بودن تخمین زمین‌هایی که به‌عنوان تیول به افراد داده می‌شد و متأثر بودن این مهم از عوامل متعدد، می‌گوید: "چنانکه در سیاهه‌ای مربوط بزنجان و محال زنجان که تاریخ آن ۹- ۱۸۷۸ میلادی و ۱۲۹۶ هجری قمری است اسامی ۸۰۰ تا ۹۰۰ ده دیده می‌شود". به‌عنوان یک نمونه شاخص و جالب از دهات تیولی در دوره قاجار می‌توان به ده قلهک در شمیران اشاره کرد. شیل، همسر وزیرمختار انگلیس ضمن این‌که اجاره آن را به‌عنوان باغ بیلاقی سفارت انگلیس به دولت انگلستان مورد اشاره قرار می‌دهد، بر تیولی بودن ده قلهک تأکید دارد (شیل، ۱۳۶۸).

باورها نسبت به مزایا و مضرات تیولداری و ادامه آن در مقطع مورد مطالعه متفاوت است. از نویسندگانی که لغو تیولداری در ایران را متضمن ضرر زارعان شاغل در این اراضی می‌دانند، عبدالله مستوفی (۱۳۲۵) است. وی بر این باور است که مقارن دوره اول مجلس شورای ملی، کسب عواید کلان تیولداران از تیول‌هایشان پایان‌یافته بود و در واقع لغو تیولداری نفعی برای دولت در پی نداشت. ضمن آن به اعتقاد وی دارنده تیول، روستائیان را که در معرض همه نوع ستم و اخاذی مقام‌های حکومت قرار داشتند، حفظ می‌کرد. در مقابل تعداد بیش‌تری از محققان بر ضرر و زیان تیولداری تأکید دارند. فلاح توتکار (۱۳۸۵)

سوی حکومت و شاه به افراد واگذار می‌شد و حتی گاهی صورت تملک نیز به خود می‌گرفت.

تیولداری را باید دارای پیشینه‌ای طولانی در ایران دانست. در این زمینه دندامایف (۱۳۸۵) مدعی است که در دوره هخامنشیان روشی برای بهره‌برداری از زمین متداول شد که به موجب آن پادشاه سربازانش را بر روی زمین مستقر می‌کرد و به دنبال آن زمین‌های تیولی مختلفی پدید آمد که از انواع آن‌ها از زمین کمان‌داران، زمین سواره‌نظام و زمین گردونه‌رانان نام می‌برد. شریف (۱۳۵۲) با تأکید بر این که رسم تیول و اقطاع، سنتی باستانی در ایران است، قائل به ۴ قسم تیول به شرح زیر است: ۱- اختصاص عوایدی که به مناصب معین تعلق می‌گیرد. ۲- اعطای زمین خالصه به‌جای حقوق و مواجب ۳- تعهد تیولدار به‌ویژه در مناطق عشایری به تهیه قوای نظامی و ۴- اعطای حق وصول مالیات ناحیه‌ای که یا زمین آن خالصه بود یا ملک شخص ثالث یا ملک کسی که تیول به او داده شده بود.

شاهدی (۱۳۷۶) نیز در تحلیلی دقیق‌تر و مصداقی

از پنج نوع تیول نام می‌برد:

۱- واگذاری اراضی خالصه به کارکنان درون قصر برای تأمین هزینه‌های دربار. به‌عنوان نمونه وی به نقل از دالمانیه واگذاری دهکده بزرگ "سیاهدن" در ۳۶ کیلومتری قزوین از سوی ناصرالدین‌شاه به آبدارچی باشی خود ملقب به امین حضرت اشاره می‌کند که در عوض پرداخت مخارج آبدارخانه و هزینه‌های قند و چای و شربت‌های مختلف که مصارف زیادی هم داشت، این واگذاری صورت گرفته بود. ۲- تیول لشکری. این نوع تیول به افراد لشکری واگذار شده و در آن بین تعداد سوارانی که تیولدار می‌توانست آماده سازد و اندازه زمین واگذار شده رابطه مستقیمی وجود داشت. هر چند به‌ندرت این امر رعایت می‌شد. ۳- تیول حکام ولایات. مواجب حکام ولایات (امور نظامی و دیوانی و غیره) در حوزه حکمرانی آن‌ها عموماً از طریق واگذاری تیول املاک خالصه تأمین می‌شد. ۴- واگذاری تیول برای رهایی از آزار و غارت‌گری ایلات. در این نوع تیول انتظار خدمتی از سوی تیولدار به حکومت مرکزی نمی‌رفت و

معتقد است که همزمان با انقلاب مشروطه تیولداران به دلیل فقدان تضمین مالکیت و حاکمیت خود بر اراضی تحت تصرف به دنبال این بودند که در کوتاه‌ترین زمان، بیش‌ترین بهره را کسب نمایند و همین امر مهاجرت گسترده دهقانان به شهرها و حتی خارج از کشور را به همراه داشت. لیدی شیل، همسر وزیرمختار انگلیس در ایران در آغاز سلطنت ناصرالدین‌شاه در ایران در سال ۱۸۵۰ میلادی در خاطرات خود، تیول را یکی از مسائل خانمان‌برانداز در ایران می‌داند که رواج دارد. به‌زعم وی با آنکه عواقب شومی از تیول به وجود می‌آید، به دلیل آن‌که عده معدودی از آن استفاده می‌کنند و منافع کلانی را به چنگ می‌آورند، لذا سلطان مستبد به‌هیچ‌وجه راضی به الغای آن نمی‌شود. او معتقد بود که صاحب تیول اجازه دارد که علاوه بر محصول زراعتی، حق ویژه‌ای برای خود نسبت به هستی و زندگی زارعین از مرغ و تخم‌مرغ و گوسفند گرفته تا هیزم و علوفه و میوه آن‌ها دارد و اگر شخص تیولدار فرد بی‌انصافی باشد می‌تواند از آزادی بی‌حدی که مقررات تیول به او ارزانی داشته سوءاستفاده‌ها کند و مالک همه چیز رعایای خود بشود (شیل، ۱۳۶۸). فریزر نیز در وصف کاستی‌های تیول می‌گوید: "تیولداران در عمل هیچ‌گونه مالیاتی به دولت نمی‌پرداختند و می‌کوشیدند املاک تیولی را در برابر عمال دولت خصوصی یا اربابی جلوه دهند و برعکس در مقابل در برابر رعایا خود را وابسته به دولت قلمداد کنند و همان مالیاتی را که در سابق بنام [به نام] دولت می‌گرفتند، برای خود وصول کنند." (شریف، ۱۳۵۲)

نتایج و بحث

لغو تیولداری در دوره اول مجلس شورای ملی

نکته قابل‌توجهی که در زمینه لغو تیولداری باید مورد توجه قرار گیرد این‌که لغو تیولداری در مجموعه قوانین مصوب دوره موردنظر (اولین دوره) مشاهده نمی‌شود. همین امر سبب شده است که برخی محققان منکر تصویب قانون لغو تیولداری در دوره اول باشند. در این زمینه، عاقلی (۱۳۸۵) با اشاره به این‌که دوره اول مجلس

شورای ملی را باید مجلس مؤسسان و خبرگان به حساب آورد، چرا که این مجلس باید قانون اساسی را برای مجلس می‌نوشت و با برهم زدن اصول سیاسی، اداری و اجتماعی تشکیلات نوینی را جایگزین آن می‌کرد، برخی از مهم‌ترین تصمیمات متخذه توسط این دوره از مجلس و یا اتفاقات مرتبط را مورد توجه قرار می‌دهد و در این میان هیچ اشاره‌ای به مصوبه مجلس در مورد لغو تیولداری نمی‌کند. صدر روحانی (۱۳۸۶) نیز که به گونه‌ای دقیق‌تر تصمیمات دوره یادشده را مورد بررسی قرار داده است، به لغو تیولداری به عنوان مصوبه‌ای در دوره یادشده اشاره‌ای ندارد.

اما در تصویب این قانون تردیدی نمی‌توان داشت. شاهد بر این مدعا اظهارات شریف (۱۳۵۲) است. وی با اشاره به پیدا نشدن اصل قانون لغو تیولداری، تأکید می‌نماید که این قانون از تصویب نهایی مجلس گذشت و توسط شاه نیز مورد تأیید قرار گرفت. او علت به دست نیامدن اصل قانون را فراموش شدن چاپ قانون فوق از سوی مجلس در مجموعه قوانین چاپ‌شده دوره اول ذکر می‌کند. شریف جهت تأکید بیشتر بر وجود چنین مصوبه‌ای توسط مجلس در دوره موردنظر با اشاره به انتصاب حاج محتشم السلطنه به معاونت وزارت داخله و معرفی وی به مجلس در تاریخ ۲۵ ربیع‌الاولی ۱۳۲۵ اظهارات وی در تاریخ سوم ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ ه. ق. (۲۵ اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. ش.) در مجلس را این چنین ذکر می‌کند:

"لایحه در باب تیول که به امضای همایونی رسیده و به وزارت مالیه فرستاده شده است عجلتاً در این خصوص لایحه از طرف وزارت داخله به مجلس مقدس ایفاد شده محض استحضار خاطر محترم وکلاء عظام قرائت می‌شود: مجلس مقدس را زحمت اظهار می‌دارد لایحه قانونی مرسله از مجلس مبنی بر چهار فصل امروز از لحاظ انور همایونی گذشت و اجرای آن به وزارت مالیه ابلاغ شد" (شریف، ۱۳۵۲).

همچنین، لمتون در کتاب "مالک و زارع در ایران" که محتوای آن مورد استناد بسیاری از متخصصان جامعه‌شناسی روستایی ایرانی است، وی از جمله اقدامات

محکومین و بیان تکالیف مجالس قرائت می‌کند. بیانات وی دربردارنده چهار نکته اصلاحی است که به‌زعم وی تأخیر در آن‌ها عیوب زیادی را به همراه خواهد داشت. وی در بند چهارم از اصلاحات پیشنهادی خود در یک جمله کوتاه می‌گوید: "این تیولات موقوف شود" (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۴۵ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir). به این ترتیب، از عبارت فوق می‌توان دریافت که نماینده یادشده موضع مساعدی نسبت به تیولداری در کشور نداشته است. هشت جلسه بعد (جلسه ۵۳) که در تاریخ چهارم صفر سال ۱۳۲۵ ه. ق. (۲۷ اسفند ۱۲۸۵ ه. خ.) منعقد می‌شود، مجلس به‌صورت جدی به بحث در مورد تیولداری می‌پردازد. در جلسه یادشده رایزنی انجمن (کمیسیون) مالیه در زمینه مالیات اراضی مطرح تفاوت ۶ کروری دخل و خرج کشور (دخل ۱۵ کرور و خرج ۲۱ کرور) مطرح می‌شود. نخستین نماینده‌ای که به موضوع می‌پردازد، سید حسن تقی‌زاده نماینده تبریز است که مدعی عدم توجه گزارش انجمن مالیه نسبت به تیولات می‌شود. پس از تقی‌زاده، وثوق‌الدوله که از قرار از اعضاء کمیسیون مالیه بود بحث قابل توجه در مورد تیولات در انجمن را مورد تأکید قرار داده و با اشاره به این که تیولات دو دسته هستند (تیولاتی که عایدی زیادی دارند و تیولاتی که به قدر موجب صاحب تیول عایدی دارند) تأکید می‌کند که انجام اقدامی در مورد تیولات باید محدود به تیولات دسته اول باشد و در ادامه با اشاره به آسان بودن این کار، توجه نمایندگان را به این نکته جلب می‌کند که "اما به کیسه دیوان امسال چیزی نمی‌آید". پس از وثوق‌الدوله، تقی‌زاده خواستار پیگیری موضوع در انجمن می‌شود. نماینده دیگر اظهارنظر کننده مخبرالملک بود که تأکید می‌کند: "تیول باید برگردد". وی یکی از فواید برگشتن تیول را این مورد ذکر می‌کند که با بازگشت تیول به دولت محکومین نمی‌توانند غله را احتکار کنند. علاوه بر این، نرخ غله به دست دولت بوده و ارزان می‌شود. این سخن را باید نخستین تحلیل نسبت به مزایای لغو تیولداری قلمداد کرد. پس از وی آقا شیخ حسین هم خواستار

مجلس شورای ملی که در سال ۱۳۲۵ (۱۹۰۷ میلادی) تازه افتتاح شده بود را تعیین کمیسیونی موسوم به "انجمن مالیه" نام می‌برد تا بررسی لازم را در زمینه اصلاحات اقتصادی که ارتباط کاملی هم با مقوله زمین‌داری و مالیات ارضی داشت، انجام دهد. لمتون حاصل کار این کمیسیون را چهار قدم اصلاحی بزرگ توصیف می‌کند که به‌زعم او تمام آن‌ها در موضوع زمین‌داری و وظایف مختلفی که بر عهده زمین‌داران بود، سخت مؤثر واقع می‌شود. او سومین مورد از این اقدامات اصلاحی بزرگ را این چنین نام می‌برد: "روش تیولداری لغو شد" (لمتون، ۱۳۶۲).

علاوه بر این‌ها، محکم‌ترین سندی که در باب تصویب قانون لغو تیولداری در دوره اول مجلس شورای ملی می‌توان ارائه داد، اظهارات صورت گرفته از سوی برخی از نمایندگان در جلسات متعددی از این دوره است که تصویب قانون فوق را تصریح می‌کند که در ادامه مورد اشاره قرار می‌گیرند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، www.ical.ir).

مذاکرات مجلس در لغو تیولداری

بررسی مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی در دوره اول نشان می‌دهد که برای نخستین بار در جلسه ۴۵ در تاریخ ۱۵ محرم سال ۱۳۲۵ ه. ق. (هشتم اسفند ۱۲۸۵ ه. خ.) در مورد تیولات سخن به میان می‌آید. در این جلسه یکی از نمایندگان تبریز به نام آقا میرزا فضلعلی در مورد چهار کرور استقراض دولت از بانک ملی بابت مخارج مختلف دولت و از جمله حقوق قشون، در مورد "ارباب حقوق رکابی" اظهار می‌دارد: "آن‌هایی که کلی دارند از تیولات و جاهای دیگر گرفته‌اند". همان‌گونه که ملاحظه می‌شود این جمله ضمن آن‌که مبین آگاهی نماینده نسبت به عایدی و درآمد تیول است، در آن هیچ‌گونه جهت‌گیری در مورد خوب بودن یا بد بودن تیول صورت نمی‌گیرد. دومین مورد ذکر تیول و تیولات نیز در همان جلسه ۴۵ صورت می‌گیرد این بار نماینده‌ای به نام شیخ ابراهیم زنجانی لایحه‌ای را در زمینه تحدید حدود حکام و

بود که در جلسه ۵۳ در مقام موافق با بازگشت تیول صحبت می‌کند. وی ادعا می‌کند که با وجود سلطنت مشروطه و آزادی ملت، رعایا ارباب تیول را دیگر قبول نمی‌کنند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۵۳ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir)؛ به عبارت دیگر، به زعم وی شرایط اجتماعی پس از انقلاب مشروطه ایجاب می‌کرد که با برگرداندن تیولات، تیولداران حذف گردند.

در جلسه ۵۴ که در تاریخ ششم صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (۲۹ اسفند ۱۲۸۵ ه. خ.) منعقد می‌شود نیز بحث مختصری در مورد لغو تیولداری صورت می‌گیرد. دستور کار جلسه نیز همچون جلسه ۵۳ گزارش انجمن مالیه است. تنها نماینده سخنران در این زمینه فتح‌الله خان بیگدلی است که می‌گوید امسال نمی‌توان بدون ممیزی عشر (یک‌دهم) گرفت و به همین دلیل خواستار برگشت تیولات به دولت می‌شود (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرات جلسه ۵۴ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

پس از یک وقفه یک جلسه‌ای بحث در مورد لغو تیولداری در جلسه ۵۶ در تاریخ نهم صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (سوم فروردین ۱۲۸۶ ه. خ.) با یک اظهار نظر ادامه پیدا می‌کند. در این جلسه آقا شیخ حسین شهیدی راه حلی برای جبران پنج کرور کسری دخل کشور ارائه می‌دهد. مطابق پیشنهاد وی یک کرور می‌توان از محل برگشت تیول به عایدی دولت افزود. وی شرط تحقق این مهم را بهره‌گیری از افراد امین ذکر می‌کند که به ازای هر تومان که یک تومان اضافه می‌گرفتند، پنج هزار (پنج ریال) بگیرند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۵۶ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در جلسه ۵۷ در تاریخ ۱۱ صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (پنجم فروردین ۱۲۸۶ ه. خ.) میرزا محمود خوانساری با اشاره به این که ارباب تیول دست‌اندازی می‌کنند، خواستار خاتمه بحث تیول می‌شود. پس از وی آقا سید محمد مجتهد بدون ذکر دلیل تقاضا می‌کند که مجلس برای مدتی موضوع برگرداندن

برگشت تیول می‌شود. وی به‌عنوان شاهدهی بر ادعای خود مبنی بر ضرر ملت و دولت از محل تیولات مدعی می‌شود که بشیرالملک، فیوج رشت را به هزار و چهارصد و نود تومان تیول کرده، در حالی که فردی قسم یاد می‌کرد که وی تنها از همین تیول چهل هزار تومان می‌گیرد. رئیس‌التجار نیز به‌عنوان نماینده بعدی با اشاره به این که تمام عایدی دولت باید به بانک ملی وارد شود، نتیجه می‌گیرد که تیولات باید برگردد. در ادامه میرزا حسین طبیب به‌عنوان نخستین نماینده مخالف برگشت تیول با اشاره به این که تیول دو دسته است، یکی آن که شخصی جایی را تیول کرده و برده و چیزی هم به دولت نمی‌دهد و دوم، آن که به‌جای مواجب، جایی را تیول دارد و عایدی بیشتر از مواجب از محل تیول ندارد، برگشت دسته دوم را مورد پرسش قرار می‌دهد. میرزا محمود خوانساری نماینده دیگری بود که معتقد به برگشت تیول بود. وی با مورد توجه قرار دادن اظهارات وثوق‌الدوله تأکید می‌کند "در تمام ایران تیولاتی که هست از تومانی دو هزار الی سه هزار تومان، تفاوت عمل دارد، باید این تفاوت عمل عاید دولت بشود". وی سه امتیاز را بر برگشت تیول ذکر می‌کند: "فایده کلی هم عاید دولت بشود و رعایای تیولات هم از دست ظلم و استبداد فوق‌العاده خلاص شوند و ارباب حقوق هم بالسویه به حقوق خود برسند" وی در توضیح مورد سوم مدعی می‌شود که تیولداران یک ماه مانده به سال حقوق خود را دو برابر از محل دریافت می‌کنند، در حالی که سایرین بعد از یک سال و دو سال هم به حقوق خود نمی‌رسند. نماینده دیگر میرزا ابوالحسن خان بود. وی فایده داشتن تیولات برای صاحبان آن‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد و سؤال مطرح در انجمن مالیه را این‌گونه طرح می‌کند که در صورت برگشت تیول در سال جاری عواید آن نصیب دولت می‌شود یا حاکم محلی؟ وی پیشنهاد می‌کند که اگر فایده امسال تیول نصیب دولت می‌شود، برگرداندن تیول به بعد از ممیزی تیولات موکول شود. نماینده موافق بعدی مشهدی باقر بقال بود که برگشت تیول را فرضی بر جبران پنج کرور کسر محل و قرض دولت می‌داند. میرزا حسن خان احسن‌الدوله هم آخرین نماینده‌ای

"برگشت سی هزار تومان خراسان بابت تفاوت ممیزی" عموم و کلاً رأی دادند. به این ترتیب، می‌توان دریافت که اگرچه در مذاکرات مجلس لغو تیولداری مخالف جدی نداشت، اما در جریان رأی‌گیری شماری از نمایندگان که لااقل بیش از ۱۰ نفر بودند (تفاضل اعداد ۸۳ و ۷۴) به لغو تیولداری رأی موافق ندادند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرات جلسه ۵۷ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در جلسه ۵۹ در تاریخ ۱۵ صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (نهم فروردین ۱۲۸۶ ه. خ.) مستشارالدوله به جهت اهمیت موضوع خواستار ابلاغ کتبی مصوبه برگشت تیول به وزیر مالیه می‌شود. به دنبال وی، نماینده دیگری به نام حاج محمد اسمعیل آقا تأکید می‌کند که در موضوع برگشت تیول باید لایحه قانونی نوشته تا به صحنه همایونی برسد (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرات جلسه ۵۹ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در جلسه ۶۲ در تاریخ ۲۲ صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (۱۶ فروردین ۱۲۸۶ ه. خ.) لایحه انجمن مالیه قرائت می‌شود. در ابتدای لایحه تأکید می‌شود که مجلس شورای ملی برای تصفیه مالی سال جاری چهار فقره اصلاحات را به اتفاق آراء تصویب نموده و به وزارت داخله می‌فرستد تا توسط محمدعلی شاه توشیح شده و جهت اجرا به وزارت مالیه ابلاغ شود. بند سوم از این لایحه به این شرح قرائت می‌شود: "سیم: تیولات است که باید بلا استثناء برگردد. صاحبان موجب و ارباب حقوق، حقوق خود را از خزانه دولت به اقساط مقرر دریافت دارند" (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرات جلسه ۶۲ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

پس از تصویب لایحه لغو تیولداری، چالش بعدی ابلاغ آن توسط پادشاه است. این موضوع در چند جلسه محل بحث نمایندگان واقع می‌شود. در جلسه ۶۶ در تاریخ ۲۹ صفر ۱۳۲۵ ه. ق. (۲۳ فروردین ۱۲۸۶ ه. خ.) یکی از

تیولات را دست نگه‌دارد. پس از وی میرزا ابوالحسن خان با رد درخواست آقا سید محمد مجتهد با تأکید بر اولویت موضوع برگرداندن تیول، آن را فرصتی برای جبران شش کرور کسری دولت عنوان می‌کند. نفر بعدی مستشارالدوله بود. وی هم خواستار برگرداندن تیولات شده و ضمن باور خود به این که بازگشت تیولات در سال جاری عایدی برای دولت به همراه ندارد و منافع آن به جیب حکام می‌رود، تأکید می‌کند که مجلس باید به گونه‌ای عمل کند که تفاوت حاصله متوجه دولت شود. سید حسن تقی‌زاده در پاسخ به نگرانی مستشارالدوله ضمن تأکید بر این که مجلس نباید ملاحظه چند نفر تیولدار را بنماید و با وقوع انقلاب مشروطه حکام امسال با سال قبل تفاوت دارند، پرداخت قبوضات سال قبل که در دست رعایا است و اگر زیادی داشته باشند، آن هم معلوم می‌شود را تضمینی بر عاید شدن تفاوت عمل به دولت ذکر می‌کند. میرزا حسین طیب هم که در جلسه ۵۳ به‌عنوان مخالف با بازگشت تیول صحبت کرده بود، در جلسه ۵۷ با آوردن مثالی از تظلم خواهی رعایای قلعه الموت از ابعاد گوناگون اجحاف تیولداران نسبت به رعایا را مورد تأکید قرار می‌دهد. نماینده دیگری که در جلسه ۵۷ به سخن گفتن در مورد تیول می‌پردازد، حسام‌الاسلام است. وی این پرسش را مطرح می‌کند که با توجه به اتفاق آراء حاصله در مورد برگشت تیولات آیا برگشت تیول شامل املاک وقفی که خادمین اکثر آنها املاک وقفی را تیول کرده‌اند، هم می‌شود که با پاسخ اکثریت نمایندگان مبنی بر این که این هم جزء تیولات است، مواجه می‌شود. در ادامه جلسه ۵۷ رأی‌گیری در مورد لغو تیولداری صورت گرفت و با اخذ ۷۴ رأی نمایندگان به برگشت تیول رأی موافق دادند و به این ترتیب، لغو تیولداری از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. نکته در خور توجه این که تمام نمایندگان به لغو تیولداری رأی ندادند. این مهم را می‌توان از تعداد نمایندگان موافق دو مصوبه دیگر هیمن جلسه گرفت که اتفاقاً هم‌زمان با تصمیم‌گیری در مورد لغو تیولداری رخ داد، به طوری که به مصوبه "موقوفی تسعیر جنس" ۸۳ رأی موافق و به

نمایندگان^۲ از شنیده شدن صحه و یا توشیح فرمان بازگشت تیولات توسط شاه (محمدعلی شاه) سخن به میان می‌آورد. در پاسخ این نماینده، آقا سید محمد مجتهد بر معلوم نبودن این موضوع تأکید می‌کند. پس از وی نماینده دیگری این چنین گلایه می‌کند: "تا حال چند فقره لایحه قانونی از بابت برگشت تیولات و غیره برای صحه همایونی فرستاده شده هیچ نتیجه نداده و فعلاً هم ارباب تیول مثل سابق رفتار می‌نمایند". در ادامه یکی از نمایندگان آذربایجان هم مدعی می‌شود که مثل سابق حتی تیول و اضافه مواجب داده می‌شود (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۶۶ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در روز نهم ربیع‌الاول ۱۳۲۵ ه. ق. (اول اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) و در جلسه ۷۲ گلایه‌گذاری‌هایی در مورد روی زمین ماندن مصوبه مجلس انجام می‌شود. یکی از نمایندگان بر دادن تیول علی‌رغم تصویب برگشت تیولات تأکید می‌کند و می‌گوید: "... وزارت مالیه را مجبور می‌کنند که حتماً امضاء بکن". نماینده دیگری هم دولت را در واگذاری اخیر تیولات به "مسامحه" متهم می‌نماید. یک نماینده هم واگذاری‌های اخیر تیولات را به دلیل مسامحه از سوی هم دولت و هم مجلس می‌داند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۷۲ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در جلسه ۷۳ در تاریخ ۱۱ ربیع‌الاول ۱۳۲۵ ه. ق. (سوم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) که با حضور وزیر مالیه منعقد می‌شود، یکی از نمایندگان از وزیر مالیه می‌پرسد که پس از تصویب بازگشت تیولات وزارت مالیه باید به تمام حکام تلگراف می‌کرد که تیولات توقیف شود تا رأی مجلس به صحه شاه برسد. با این حال، همچنان تیولداران در این زمینه دخالت دارند. وزیر مالیه پاسخ می‌دهد که به دلیل عدم توشیح هنوز مصوبه مجلس جنبه قانونی پیدا نکرده است.

نماینده یادشده به عریضه‌های زیادی که از اکثر جاها توسط رعایا و دایر بر ابراز تشکر و خوشحالی ایشان از لغو تیولداری ارسال شده، اشاره نموده و با تأکید مجدد بر این که لایحه قانونی نوشته شده و جهت توشیح شاه ارسال شده است، دخالت تیولداران را از وزیر مالیه مورد پرسش قرار می‌دهد. پاسخ وزیر مالیه این است که در مورد بازگرداندن تیولات، مجلس رسماً به وزیر مالیه نامه بنویسد تا وی نیز از طریق تلگراف به حکام تیولات را توقیف کند. یک نماینده هم به نارضایتی تیولداران به دلیل احتمال نرسیدن حقوقشان اشاره می‌کند و بر اهتمام مجلس به این که حقوق ارباب تیول به موقع در خانه پرداخت خواهد شد، تأکید می‌کند. همچنین، یکی از نمایندگان آذربایجان به صحه رساندن مصوبه مجلس در مورد تیولداری جهت اجرا را وظیفه وزیر مالیه ذکر می‌کند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۷۳ دوره اول مجلس شورای ملی www.ical.ir).

در جلسه ۸۱ در تاریخ ۲۵ ربیع‌الاول ۱۳۲۵ ه. ق. (هفدهم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) وکیل‌التجار با اشاره به گذشت دو ماه از سال برنابسامانی مالی کشور تأکید نموده و می‌گوید: "حکام مالیات را می‌گیرند، ارباب تیول هم در تیول مداخله می‌کنند". در این جلسه سید حسن تقی‌زاده از تغییر رویه وزارت داخله اظهار امیدواری نموده و به‌عنوان نمونه از مکاتبه وزارت داخله با حکام مبنی بر این که صاحب تیول حق تعرض به رعایا را ندارد، سخن به میان می‌آورد. میرزا محمود خوانساری هم عزل وزیر داخله را نتیجه اهمال وی در توشیح مصوبات مجلس و از جمله لغو تیولداری توسط محمدعلی شاه بیان می‌کند. وی در ادامه خطاب به محتشم‌السلطنه که به‌عنوان معاون وزیر داخله در مجلس حضور داشت، اقدام وزارت داخله در به صحه رساندن مصوبه مجلس توسط شاه را مورد پرسش قرار می‌دهد و دلیل پرسش خود را مکاتباتی ذکر می‌کند که در مورد

^۲ - در مشروح مذاکرات مجلس به همین صورت ثبت شده است. به نظر می‌رسد که تندنویس مجلس متوجه این که کدام نماینده این سخنان را گفته، نشده است.

این مورد در دولت اشاره می‌کند. وکیل‌التجار نماینده دیگری بود که در جلسه فوق به مقوله تیولات می‌پردازد و به مکاتبه‌ای که در همین زمینه از سوی مجلس و بنابر درخواست وزیر مالیه صورت گرفته، اشاره می‌کند و در خاتمه اظهارات خود در این مورد می‌گوید: "ولی هنوز خبر نرسیده" (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۸۴ دوره اول مجلس شورای ملی (www.ical.ir)).

دو روز بعد در تاریخ سه ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ ه. ق. (بیست و پنجم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) مجلس جلسه ۸۵ خود را برگزار می‌کند. در ابتدای این جلسه محتشم‌السلطنه گزارشی در مورد لایحه ارسالی از سوی مجلس به وزارت داخله داده و می‌گوید: "اینک امروزه لایحه مزبور به امضای همایونی رسید و به وزارت مالیه فرستاده شده است...". به این ترتیب، لایحه مورد تأیید محمدعلی شاه قرار گرفته و برای اجرا به وزارت مالیه ابلاغ می‌شود. بنابر مشروح مذاکرات جلسه ۸۵ دوره نخست مجلس شورای ملی لایحه قریب به این مضمون از سوی میرزا طاهر قرائت می‌شود: "مجلس مقدس را زحمت اظهار می‌دهد لایحه قانونی مرسله از مجلس مبنی بر چهار فصل امروز از لحاظ انور همایونی گذشت و اجرای آن به وزارت مالیه ابلاغ شد، اظهار تشکر شد". میرزا محمود خوانساری تأکید می‌کند که در این زمینه به سندی نیاز است. ظاهراً وی توشیح لایحه از سوی شاه را کافی ندانسته و همچنان نگران عدم اجرای لایحه بود. در پاسخ وی معاون وزارت داخله می‌گوید: "همین رقعہ سند است" (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۸۵ دوره اول مجلس شورای ملی (www.ical.ir)).

در جدول یک اسامی نمایندگان اظهارنظرکننده در مورد لغو تیول‌داری مشاهده می‌شود.

تیولات با انجمن عرایض^۳ شده و از آنجا هم موضوع به وزارت داخله منعکس شده است. در تأیید اظهارات میرزا محمود خوانساری نماینده دیگری به نام آقا میرزا مرتضی قلی‌خان که از قرار معلوم عضو کمیسیون عرایض هم بوده است، به سخنان وزیر مالیه در باب تیولات مبنی بر این که لایحه به وزارت داخله داده شده و باید موضوع از وزارت داخله پیگیری شود، اشاره می‌کند. صدیق حضرت هم خلل در لایحه موقوفی تیول را ناشی از مرتب نبودن دفتر وزارت داخله می‌داند؛ اما مستشارالدوله کوتاهی در اجرایی شدن لغو تیول‌داری را متوجه وزارت مالیه می‌داند (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۸۱ دوره اول مجلس شورای ملی (www.ical.ir)).

دو روز بعد در تاریخ ۲۷ ربیع‌الاول ۱۳۲۵ ه. ق. (نوزدهم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) و در جلسه ۸۲ محتشم-السلطنه (معاون وزیر داخله) مجدداً حضور یافته و به اطلاع نمایندگان می‌رساند که به جهت ملاحظات لازم در زمینه توقیف تیولات قرار شده در هر هفته دو جلسه با حضور وزرا تشکیل شده و نتیجه حاصله به اطلاع مجلس رسانده شود. در این جلسه میرزا محمود خوانساری هم خواستار ارسال تلگرافی از سوی وزارت داخله به ارباب تیول از جهت توقیف دخل و تصرف در تیولات می‌شود (سایت کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرت جلسه ۸۲ دوره اول مجلس شورای ملی (www.ical.ir)).

در جلسه ۸۴ که به تاریخ اول ربیع‌الثانی سال ۱۳۲۵ ه. ق. (بیست و سوم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) منعقد می‌شود حسام‌الاسلام از نتیجه و فرجام کارهایی که در مجلس تمام شده است، می‌پرسد و به عنوان نمونه از نظام‌نامه ایالتی و نظام‌نامه بلدی و همچنین تیولات نام می‌برد. پس از ویوثوق‌الدوله به اظهارات وزیر مالیه مبنی بر مذاکره در

^۳ - کمیسیون اصل ۹۰ در نظام پارلمانی امروز کشور

جدول ۱- اسامی نمایندگان مجلس در دوره اول که در مورد تیول و تیولداری اظهار نظر کردند

ردیف	نام نماینده	حوزه انتخابیه	ردیف	نام نماینده	حوزه انتخابیه
۱	حاج میرزا فضل‌علی آقا صفا	تبریز	۱۲	آقا شیخ حسین ملک المعالی	رشت
۲	شیخ ابراهیم زنجانی	زنجان	۱۳	رئیس‌التجار (رضا مهدوی)	مشهد
۳	سید حسن تقی‌زاده	تبریز	۱۴	میرزا حسین طبیب	قزوین
۴	میرزا حسن خان وثوق الدوله	تهران	۱۵	میرزا محمود کتابفروش خوانساری	تهران
۵	محمدقلی‌خان مخبرالملک	تهران	۱۶	میرزا ابوالحسن خان شیرازی	شیراز
۶	میرزا حسن خان احسن الدوله	تبریز	۱۷	فتح‌اله‌خان بیگدلی	قم
۷	آقا شیخ حسین شهیدی	قزوین	۱۸	شیخ محمد مجتهد	تربت حیدریه
۸	آقا میرزا مرتضی قلی‌خان	تهران	۱۹	میرزا صادق خان مستشار الدوله	تبریز
۹	شیخ حسن حسام‌الاسلام	رشت	۲۰	میرزا محمدخان صدیق حضرت	تهران
۱۰	محمد یزدی (وکیل‌التجار)	رشت	۲۱	حاج محمد اسمعیل آقا تبریزی	تهران
۱۱	مشهدی باقر بقال	تهران			

همان‌گونه که در جدول یک نشان داده شده است، از مجموع نمایندگان دوره نخست مجلس شورای ملی، لااقل ۲۱ نفر از یک تا چند بار مبادرت به طرح دیدگاه‌های خود در مورد تیولداری کردند. از آنجایی که نام شماری از نمایندگان اظهار نظر کننده در مورد تیولداری در مشروح مذاکرات مجلس ثبت و ضبط نشده است، این امکان وجود دارد که تعداد نمایندگان اظهار نظرکننده بیش از این تعداد باشد. بنابر این، در پاسخ به پرسش یک مبنی بر سهم نمایندگان مشارکت‌کننده در موضوع لغو تیولداری باید به رقم حداقل ۲۱ نماینده اشاره کرد. این عدد را می‌توان نشانه خوبی از مشارکت نمایندگان دانست. به گفته شاهدهی (www.iichs.ir/s/381) تعداد نمایندگان دوره اول مجلس شورای ملی ۱۵۵ نفر بوده است. چنانچه همین تعداد را ملاک قضاوت قرار دهیم، حداقل پانزده درصد از نمایندگان در موضوع لغو تیولداری به اظهار نظر پرداخته و مشارکت داشته‌اند.

در جدول (۲)، مهم‌ترین اظهارنظرهای صورت گرفته در مورد تیولداری از سوی نمایندگان مشاهده می‌شود.

بر اساس مندرجات جدول دو، غالب نمایندگان موافق لغو تیولداری بودند و حداکثر مخالفت ابراز شده توسط نمایندگان محدود به موکول نمودن این مهم به بعد از ممیزی، لزوم توجه به تیولات سودآور و یا اتخاذ تمهیدات لازم برای اطمینان از این‌که عایدی حاصل از آن نصیب دولت می‌شود، بود.

در پاسخ به پرسش دوم دایر بر خاستگاه دولت یا مجلس در لغو تیولداری، باید گفته شود که به دلیل عدم ثبت و ضبط دقیق اطلاعات در مشروح مذاکرات مجلس، امکان حکم قطعی در این زمینه وجود ندارد. هر چند که اظهارات محتشم‌السلطنه در جلسه ۸۵ در تاریخ سوم ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ ه. ق. (بیست و پنجم اردیبهشت ۱۲۸۶ ه. خ.) مبنی بر ارائه لایحه از سوی وزارت داخله به مجلس حکایت از آن دارد که دولت را باید خاستگاه این قانون دانست.

جدول ۲- اهم اظهارنظرهای صورت گرفته در مورد لغو تیولداری در دوره اول مجلس شورای ملی

نام نماینده مجلس	شماره جلسه	جهت‌گیری	خلاصه سخن
میرزا حسن وثوق‌الدوله	۵۳	منفی	لزوم توجه به تیولات سودآور و عدم امکان سودآوری برای دولت در سال جاری
محمدقلی خان مخبرالملک	۵۳	مثبت	عدم امکان احتکار و ارزان شدن غله با لغو تیولداری
آقا شیخ حسین ملک المعالی	۵۳	مثبت	اختلاف زیاد درآمد تیول و مبلغ پرداختی به دولت
رئیس‌التجار (رضا مهدوی)	۵۳	مثبت	امکان ورود تمام عایدی دولت به بانک ملی
میرزا حسین طیب	۵۳	منفی	برابری عایدی تیول با مواجب
میرزا محمود خوانساری	۵۳	مثبت	افزایش عایدی دولت، رهایی رعیت از ظلم تیولدار، عدالت در دریافت حقوق میان تیولداران و سایرین
میرزا ابوالحسن خان شیرازی	۵۳	منفی	برگشت تیول به بعد از ممیزی موکول شود
مشهدی باقر بقال	۵۳	مثبت	جبران کسر محل و قرض دولت
میرزا حسن خان احسن‌الدوله	۵۳	مثبت	عدم قبول ارباب تیول توسط رعیت
فتح اله خان بیگدلی	۵۴	مثبت	افزایش عایدی دولت با برگشت تیولات
آقا شیخ حسین شهیدی	۵۶	مثبت	برگشت تیولات با استفاده از افراد امین
شیخ محمد مجتهد	۵۷	منفی	توقف بحث برگرداندن تیول
میرزا ابوالحسن خان	۵۷	مثبت	جبران ۶ کرور کسری دولت با لغو تیولداری
سید حسن تقی زاده	۵۷	مثبت	پرداخت مالیات بر اساس قبوض سال قبل و مشخص شدن تفاوت به‌عنوان تضمین عایدات دولت
میرزا حسین طیب	۵۷	مثبت	اجحاف تیولداران از ابعاد گوناگون به رعایا
شیخ حسن حسام‌الاسلام	۵۷	-	آیا تیول‌های وقفی هم باید برگشت داده شود؟
مستشارالدوله مستشارالدوله	۵۹	-	ابلاغ کتبی مصوبه برگشت تیول به وزیر مالیه
-	۶۶	-	واگذاری تیول علی‌رغم مصوبه مجلس
-	۷۲	-	روند واگذاری تیولات از طریق فشار به وزارت مالیه
-	۷۲	-	مسامحه دولت در واگذاری اخیر تیولات
-	۷۲	-	مسامحه دولت و مجلس در واگذاری اخیر تیولات
-	۷۳	مثبت	ابراز خوشحالی رعایا از لغو تیولداری
-	۷۳	مثبت	اهتمام مجلس به پرداخت حقوق تیولداران در خانه
-	۷۳	مثبت	وظیفه مندی وزیر مالیه به توشیح لایحه توسط شاه
آقا میرزا مرتضی‌قلی خان	۸۱	مثبت	مکاتبات مجلس با وزارت داخله در مورد توشیح

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

داده بود. در مقابل، تعلق دولت در توشیح مصوبه توسط پادشاه و ابلاغ آن به دولت جهت اجرا را شاید بتوان به‌منزله شاهدی بر این‌که خاستگاه قانون مجلس بوده است، تلقی کرد.

تقریباً تمامی نمایندگان موضع مساعدی نسبت به لغو تیولداری در کشور داشتند. نمایندگان موافق بر این موارد به‌عنوان نقاط قوت لغو تیولداری تأکید داشتند: افزایش درآمد دولت و جبران کسری بودجه و بدهی دولت، عدم امکان احتکار و ارزان شدن غله، رهایی رعایا از ظلم و ستم تیولداران، عدالت در دریافت حقوق میان تیولداران و سایرین، عدم قبول تیولداران توسط رعایا. در مقابل معبود اظهارنظرهای مخالف در این موارد خلاصه می‌شد:

در پاسخ به پرسش‌های مطرح در مقدمه مقاله، پاسخ‌های زیر را می‌توان ارائه داد:

مشارکت بیش از بیست نفر و متجاوز از پانزده درصد از نمایندگان مجلس در بحث لغو تیولداری نشان می‌دهد که این موضوع از مباحث مورد علاقه آن‌ها بوده و به همین دلیل حساسیت لازم را نسبت به آن نشان دادند.

اگرچه در مورد این‌که کدام یک از دو نهاد دولت و یا مجلس منشأ و خاستگاه لغو تیولداری در دوره اول مجلس شورای ملی بودند، نمی‌توان حکم قطعی داد، اما بنابر اظهارات معاون وزیر کشور در جلسه ۸۵ این دولت بود که لایحه را تنظیم و جهت تصویب نهایی به مجلس

برخی از نمایندگان در جلسات بعد از تصویب قانون بود را می‌توان به دلیل عدم میل و رغبت باطنی پادشاه با اجرای قانون دانست. چرا که لغو تیولداری اقدامی در جهت کاهش قدرت و اختیارات شاه بود.

به نظر می‌رسد که مجلس دوره اول در مورد روند اجرایی شدن مصوبات خود دچار سردرگمی بوده است. بررسی اظهارات نمایندگان در موضوع مورد مطالعه و درحالی‌که برخی خواستار توشیح مصوبه توسط شاه بودند و برخی دیگر ابلاغ مصوبه توسط وزارت مالیه و یا وزارت داخله به حکام را (قبل از توشیح) مورد تأکید قرار می‌دادند، شاهدی است بر این ادعا.

برابری عایدی تیولات با مواجب تیولداران، عدم امکان سودآوری تیولات برای دولت در همان سال (۱۲۸۶) و موکول نمودن بازگشت تیولات به بعد از ممیزی.

علاوه بر این موارد، از دیگر نتایج تحقیق می‌توان به این موارد اشاره کرد:

با عنایت به رابطه زمین با قدرت، تصویب قانون لغو تیولداری را می‌توان اقدامی در راستای کاهش قدرت حکام محلی و تمرکز قدرت در دولت مرکزی در ایران قلمداد کرد.

به نظر می‌رسد که وقفه و تعلل در ابلاغ قانون لغو تیولداری از سوی پادشاه به دولت که محل پرسش

فهرست منابع

۱. دندامایف، م. ۱۳۸۵. نظام تیولداری بابل در سال‌های نخست حکومت هخامنشیان. ترجمه مریم رضایی. نامه انجمن. ص ۱۳۴-۱۲۵.
۲. شاهدی، م. ۱۳۷۶. املاک خالصه و سیاست فروش آن در دوره ناصری. فصلنامه تاریخ معاصر ایران. ۳، ص ۴۹-۷۰.
۳. شریف، ع. ۱۳۵۲. لغو تیول و تیولداری. مجله بررسی‌های تاریخی. ۴۴ و ۴۵، ص ۸۶-۷۷.
۴. شیل، مری لئونورا (وولف). ۱۳۶۸. خاطرات لیدی شیل، همسر وزیر مختار انگلیس در اوائل سلطنت ناصرالدین شاه. ترجمه حسن ابوترابی‌ان. تهران: نشر نو. ۲۷۹ ص.
۵. صدر روحانی، ح. ۱۳۸۶. مجلس شورا: اقدامات مجلس شورای ملی اول. پیام بهارستان. ۷۶، ص ۱۱-۲.
۶. عاقلی، ب. ۱۳۸۵. تاریخچه مجلس شورای ملی. گنجینه اسناد. شماره ۶۲. ص ۷۴-۶۸.
۷. فروغ اصفهانی، م. م. ۱۳۷۸. فروغستان: دانشنامه فن استیفا و سیاق. به کوشش ایرج افشار. تهران: دفتر پژوهشی میراث مکتوب، آینه میراث. ۴۰۷ ص.
۸. فلاح توتکار، ح. ۱۳۸۵. بازتاب مسئله دهقانی در مجلس اول (۱۳۲۴-۱۳۲۶ ق). نامه تاریخ پژوهان. شماره ۷. ص ۱۴۴-۱۳۰.
۹. لمتون، آن، ک. اس. ۱۳۶۲. مالک و زارع در ایران. ترجمه منوچهر امیری. چاپ سوم. تهران: مرکز انتشارات علمی و فرهنگی. ۸۵۴ ص.
۱۰. مستوفی، ع. ۱۳۲۵. شرح زندگانی من. جلد دوم. چاپ دوم. تهران: انتشارات زوار. ۵۱۵ ص.
۱۱. نایب پور، م. ۱۳۸۹. زمین‌داری آذربایجان و ارمنستان (بخش دوم). کتاب ماه تاریخ و جغرافیا. شماره ۱۵۲. ص ۶۶-۷۳.
۱۲. کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی، مشروح مذاکرات جلسات ۴۵، ۴۳، ۵۳، ۵۴، ۵۶، ۵۷، ۵۹، ۶۲، ۶۶، ۷۲، ۷۳، ۸۱، ۸۲، ۸۴ و ۸۵ دوره اول مجلس شورای ملی (www.ical.ir).
۱۳. مؤسسه مطالعات و تاریخ معاصر ایران (www.iichs.ir/s/381).

A Survey of the 1st National Legislative Assembly's Negotiations on the Abolition of Feudal Land Ownership

A. Norouzi¹

Assistant Professor; Imam Khomainsi Higher Education Center; Agricultural Research, Education, and Extension Organization, Karaj, Iran. anorouzi66@yahoo.com

Received: February 2021, and Accepted: July 2021

Abstract

On the eve of the Constitutional Revolution when the parliament was first established in Iran (1906), a large amount of governmental property, then termed as 'Net Property', was exploited through a kind of lease agreement to landlords and users in return for revenues under a feudal system. One of the most important bills passed by the first parliament was the Act on Abolition of Feudal Ownership of Public Property. The present library survey reviews the proceedings from the parliamentary discussions leading to the above-mentioned Act. It was found that efforts to raise the government's income through reducing pays to the lessees of public property and to increase the revenues from the returned property on lease had been the most important motivation behind the Act. It was also observed that, although landlords were members on one of the six parliamentary committees at that time, no serious objection had been raised and that the act had been adopted unanimously after only five parliamentary hearings. The documents reviewed also revealed that at least 15 percent of the MPs had actively participated in drafting the Act. It was concluded the MPs' main drive in passing the Bill had been escalation of government financial resources.

Keywords: Abolition of Feudal Land Ownership, First National Legislative Assembly (Parliament) of Iran.

¹ - Corresponding author: Imam Khomainsi Higher Education Center; Agricultural Research, Education, and Extension Organization, Karaj, Iran.